

І. Котюк,

завідувач кафедри криміналістики

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,

викладач правознавства

Гуманітарного ліцею університету

О. Котюк,

викладач правознавства

ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА В СИСТЕМІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Проблеми організації навчального процесу

Демократизація суспільних взаємин сприяє підвищенню активності особи як суб'єкта цих взаємин, а тому й вимагає глибокого розуміння нею тих процесів, які відбуваються у суспільстві і, зокрема, їх сутності, особливостей організації, функціонування та керування ними. Усе це й зумовлює особливу актуальність вивчення державноправових явищ, які є одним із провідних засобів упорядкування цих взаємин, і саме цим було зумовлене затвердження Кабінетом Міністрів України у травні 1995 року Програми правової освіти населення України та введення до системи загальноосвітньої підготовки курсу «Основи правознавства».

Завдання курсу: сформулювати основу правосвідомості учнів про систему об'єктивно існуючих державно-правових реалій; ознайомити їх з основами теорії держави та права і на цій основі сформулювати їх уявлення про державно-правові реалії України; поглибити знання учнів про виникнення, історичні типи та форми держави, історію розвитку української державності; виховувати переконаність у необхідності дотримання правових норм, непримиренність до протиправної поведінки; виробляти вміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, юридичною літературою та формувати навички діяти згідно з нормами права у конкретних життєвих ситуаціях тощо.

Значне поживлення роботи в цьому напрямі сприяло розв'язанню означених завдань, але виявило й низку проблем, які стоять на шляху до їх розв'язання, зокрема:

1) чи не найгостріше відчувається неадекватність тих уявлень, які склалися на даному етапі в суспільній свідомості про окремі державно-правові реалії, а отже, і викладені в підручниках та посібниках, пропагуються у засобах масової інформації та на уроках;

2) відсутність оптимальної моделі обсягу тих знань, на досягнення яких і має бути спрямована ця робота, що зумовлює актуальність її офіційного визначення та нормативного закріплення вимог по оволодінню ними;

3) недостатнє кадрове та слабке навчально-методичне забезпечення навчального процесу, і, насамперед, відсутність підручників та посібників з правознавства, які б в адаптованому та систематизованому вигляді узагальнювали теоретичний рівень сучасного правознавства і були підготовлені з урахуванням особливостей аудиторії, на яку вони розраховані, та обсягу відведеного на це часу відповідними програмами.

Розв'язання цих проблем неможливе без розробки науково обґрунтованої програми курсу, яка б враховувала специфіку суб'єктів цих навчальних взаємин, їх умов та засобів реалізації.

Слід відзначити, що програма, рекомендована Міністерством освіти і науки України, за якою проводиться ця робота на даному етапі, відзначається істотними недоліками, зокрема:

а) безсистемністю, яка затушковує об'єктивно існуючі взаємозв'язки і закономірності виникнення, розвитку і функціонування досліджуваних соціальних явищ та утруднює як кваліфікований виклад об'єктивно існуючої системи знань про них, так і формування системного уявлення про них у учнів;

б) відсутністю акцентів на загальносоціальних державно-правових реаліях, знання яких не тільки не зашкодить розумінню їх національних особливостей та патріотичним почуттям, а й сприятиме їх осмисленішому і глибшому розумінню;

в) перевантаженням курсу історичним аспектом досліджуваних проблем, що фактично перетворює правознавство в історію;

г) надмірною деталізацією окремих другорядних питань та ігноруванням структуроутворюючих принципів положень;

д) її невідповідність обсягу знань та кількості часу, протягом якого вона має бути відпрацьована, що свідчить про її фактич-

ну нереальність та безумовну необхідність усебічної апробації тих програм, які мають використовуватись у цій сфері як стандарти.

Зазначену програму належить забезпечити і відповідною навчально-методичною літературою і, зокрема, відповідними підручниками та посібниками, які б сприяли опануванню понятійно-категоріальним апаратом, на якому базується теорія і практика сучасного правознавства, і, таким чином, стали загальнотеоретичною основою для розуміння питань: що являє собою сучасна держава і право, особливості їх виникнення, функціонування і розвитку, їх роль в організації суспільних відносин, національні особливості тощо. Але недостатня офіційна координація зусиль у цій сфері зумовила появу посібників, які не тільки не розраховані на відповідну аудиторію за характером викладу матеріалу, а й часто містять сумнівні положення і за змістом, які учнів просто дезорієнтують, а в кінцевому підсумку дискредитують саму ідею цієї роботи.

Підготовка якісної навчально-методичної літератури ускладнюється і об'єктивними причинами, зокрема:

вітчизняна державноправова наука значною мірою залишається спотвореною сумнозвісними моноідеологічними підходами у розумінні цілого ряду соціальних проблем, які часто просто суперечать об'єктивним реаліям життя;

понятійно-категоріальний апарат української державноправової науки, який формувався на основі російськомовної стилістики, часто відзначається невдалим перекладом та засмічений традиційними канцеляризмами, потребує сучасної його інтерпретації національними мовними засобами;

надмірна догматична затеоретизованість окремих теоретико-правових положень, їх внутрішня суперечливість і невідповідність об'єктивним реаліям, незашореною догматичними стереотипами уявою учнів, часто просто не сприймається, що потребує їх відповідної адаптації та ширшого використання методів викладу, спрямованих на актуалізацію емпіричного їх сприйняття;

незавершеність державноправової системи України та суперечливість процесів її формування на сучасному етапі тощо.

Саме тому вимогами до такої навчально-методичної літератури, як і до викладання означеного курсу, насамперед має бути:

а) адекватність (об'єктивність і точність) інформації, закладеної в суб'єктивних концептуальних моделях тим об'єктив-

ним реаліям, на відображення яких вони спрямовані, що сприяло б і більш-менш об'єктивному їх сприйняттю, а це зобов'язує уточнити понятійно-категоріальний апарат теорії держава та права з урахуванням як світового досвіду, так і рівня сучасного національного мово- та правознавства;

б) повнота та релевантність інформації, тобто об'єктивно необхідний її мінімум, який би давав уявлення про суть досліджуваного явища, його об'єктивну зумовленість, функції, взаємозв'язок з іншими, закономірності розвитку, особливості на сучасному етапі, перспективи розвитку та виключав надмірну деталізацію другорядних питань і, таким чином, сприяв формуванню системного уявлення про нього;

в) структурованість інформації та системність її викладу, що сприяло б розумінню як об'єктів дослідження в цілому, так і окремих їх елементів, закономірностей їх виникнення і розвитку, об'єктивних системно-структурних зв'язків між ними, взаємозумовленості та взаємозв'язку з іншими суспільними явищами, зумовленості ними;

г) доступність інформації, яка має бути адаптованою до такого рівня, щоб бути зрозумілою конкретній аудиторії, що залежить також і від способу та форми її подачі і вимагає, зокрема, поліваріантного обґрунтування теоретичних положень, яке має бути спрямоване на актуалізацію як теоретичного, так і емпіричного їх відображення в уяві учнів і зумовлює необхідність не тільки докладного аналізу кожного їх теоретичного аспекту, а і його ілюстрації практичним матеріалом з використанням елементів візуального сприйняття у вигляді схем, таблиць тощо;

д) актуальність інформації, виклад якої слід супроводжувати обґрунтуванням її загальноосвітнього і прикладного значення, що збуджувало б емоційні механізми та сприяло формуванню мотиваційної установки на необхідність її засвоєння.

Розв'язання означених проблем неможливе без відповідного кадрового забезпечення цих процесів, зокрема, кваліфікованими викладачами, які б досконало володіли відповідними юридичними знаннями і науково-практичними технологіями розв'язання навчально-виховних проблем, займали активну життєву позицію та формували її в учнів, мали досвід практичної діяльності у сфері юриспруденції, володіли перспективними навчально-виховними технологіями інших країн тощо.

У зв'язку з цим актуальною є проблема годинного забезпечення цих процесів у межах навчальних планів.

Є актуальною і потреба узагальнення вже накопиченого досвіду у цій сфері. Певний досвід цієї роботи вже є і в Українському гуманітарному ліцеї Київського університету ім. Тараса Шевченка, де, зокрема, розроблено власну програму та підготовлено посібник, які могли б стати основою для створення і відповідної програми, і відповідного підручника. Ліцей готовий поділитися і безпосереднім досвідом практичної роботи в цьому напрямку.

I. Kotyuk,

Head of the Department of Criminalistics,

Kyiv Shevchenko National University

Teacher of Jurisprudence,

Humanitarian Lyceum at Kyiv Shevchenko National University

O. Kotyuk,

Teacher of Jurisprudence

BASICS OF LAW IN THE SYSTEM OF LEGAL EDUCATION

Problems of organization of learning process

The article addresses problems arising in the organization of learning the course Basics of Law brought into the system of general education under the Programme of Legal Education of Population of Ukraine approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine in May 1995.

At present the democratization of social relations favours the raise of activity of an individual as a subject of these relations and therefore requires from an individual to thoroughly understand the processes running in the society, their essence, organizational and functional specificity and management in particular. It is all these that makes the study of phenomena taking place in the state and law extremely topical.

The authors analyze a number of problems hampering the fulfillment of tasks specified by the Programme. Among the problems mentioned they single out the following ones:

1) Inadequate notions of certain state and legal realities currently established in social consciousness and set out in text-books and manuals;

2) Lack of optimum model of the scope of knowledge;

3) Insufficient teaching personnel and poor material and methodical base to support educational process.

The authors are prepared to share experience accumulated in the Ukrainian Humanitarian Lyceum under the Kyiv Shevchenko National University where own programme has been designed and manual in Basics of Law written.